

הַעֲבָר

לדברי ימי היהודים והיהדות ברוסיה

מייסדו ועורכו הראשון ב"צ כץ ז"ל

המערכת:

יהודה פלוטקין

המזכיר:

א. אהרונזי

מועצת המערכת:

ש. אטינגר

ח. ברדיין

יצחק מאור

א. פלדמן

ישראל קלויזנר

תל-אביב

תשרי תשל"ז

ספר כ"ב

הוצאת „אלתירא“, אגודה לחקר תולדות יהודי רוסיה ואוקראינה
בהשתתפות משרד החינוך והתרבות וקרן י.ל. ורחל גולדברג
ובסיוע קרן הזכרון למען התרבות היהודית, ניו-יורק

תוכן הענינים

1905 — שנת המהפכה הראשונה ברוסיה

3	שנת 1905 בחייהם של יהודי רוסיה, מאת יהודה סלוצקי
24	המשבר בספרות העברית בשנות המהפכה הראשונה ברוסיה, מאת ישראל קלויזנר
35	המהפכות היהודית ברוסיה בדאשית המאה ה-20 וכיטויה בספרות העברית, מאת י. שה-לבן
46	ממשלת ארה"ב ופרעות 1903—1906 ברוסיה, מאת אריה יודפת
59	פרעות 1905 ברוסיה בקורספונדנציה הדיפלומטית הבריטית, מאת אליהו פלדמן
84	כעיני ילד בן תשע... (מזכרונותי), מאת ניקולאי פולטיקה
87	תקנות 1804, מאת שמואל אטינגר
111	עלילת-הדם בפאסטוב, מאת יצחק מאור
114	"הזמיר" בלודז', מאת חיים לייב פוקס
118	זכרונותיו של שחקן יהודי, מאת פייביש ארונס
127	ריגה בשנות המלחמה והמהפכה, מאת בנימין אקצין
141	השתתפות יהודים במלחמות העצמאות של אסטוניה ולטביה, מאת דב לוין
155	הסברה ציונית בערבות אוקראינה, מאת צבי ליבנה במערכות עבודה (מרשימותיו של רואה-חשבונות מתחיל), מאת יהודה קום
172	מצ'רניגוב עד תל-אביב (זכרונות), מאת רבקה קאסל
178	תנועת הנוער הציוני בבאקו לאחר המהפכה, מאת אלכסנדר רטנר
182	הפרובינציה החביבה שלנו לפני יובל שנים, מאת בנימין זאב בלום
186	"קרית הילדים" (די קינדער שטעטל") באודיסה, מאת חיים חסף
196	אגרות מאגרותיו של ישראל גרינברג לא, קריב עם דברי לוחי מאת אברהם קריב
203	צורר מכתבים לישראל מינץ, מאת דב גפונוב
213	ציון לביחובי-חדש, מאת ישראל גוטיין
248	ביבליוגרפיה התנועה הציונית ברוסיה" ליצחק מאור, מאת י. שה-לבן
253	"מגילת יארצבו" — גודד עבודה ע"ש י.ח. ברנר, מאת יהודה סלוצקי
255	מראות דמותה של ירושלים דליטא על אלבום ירושלים דליטא, מאור ומתעד וערך לייזער ראן ביידש, עברית, אנגלית ורוסית, כרכים א, ב, ג, ניו-יורק—תל-אביב, תשל"ד, מאת יוסף פרידלנדר
256	"ספר מינסק", מאת מ. מי שקינסקי
260	כתבי ד"ר ישראל קלויזנר (רשימה ביבליוגראפית — שנות תשכ"ו-תשל"ו)
264	מאת המערכת
268	"הרבנות מטעם" על ספרו של פרום' ע. שוחט, מאת יהודה סלוצקי
270	הילד היהודי במהפכת 1905, מאת מרדכי בונה (ביבר) אישים
274	א. ש. ליברמן (בירור ביוגרפי), מאת מ. מי שקינסקי
276	ד"ר משה זילברפארב, מאת יוסף קרוק
280	ד"ר צמח פלדשטיין, מאת יעקב יוזליט
283	ד"ר י. ברוצקוס, מאת ישראל קלויזנר
289	מוצאי היהדות הרוסית, מאת ד"ר י. ברוצקוס
297	נעדרים
300	השופט ד"ר משה זילברג, מאת ישעיהו פבזנר
304	אורי מיכאלי, מאת משה גורארי
306	לזכרו של אברהם קריב, מאת שלמה רזניק
306	אריה רפלאי-צנצ'פר, מאת א"ז בן-ישי
* * *	
308	המסיבה במשכן הנשיא בירושלים, עם הופעת "העבר" — כרך כ"א
309	המ"מ עם מרכז זלמן שזר להעמקת התודעה ההיסטורית היהודית

לד"ר ישראל קלויזנר — כה לחי!

בשנת תשכ"ו פרסמנו ב"העבר" כרך י"ג (עמ' 181—185) רשימה קצרה על מפעלו המדעי של יקירנו ד"ר ישראל קלויזנר, בצירוף ביבליוגרפיה של כתביו.

עשר שנים עברו מאז וד"ר קלויזנר המשיך וממשיך בלי לאות את עבודתו החשובה בעיקר בשני תחומים הקרובים ללבו — תולדות התנועה הציונית מראשיתה במאה הי"ט ותולדות קהילת וילנה.

לרגל מלאת שבעים שנה לד"ר קלויזנר מביאים אנו בזה רשימה ביבליוגרפית נוספת לשנים תשכ"ו—תשל"ו ועמה גם השלמות לשנים הקודמות.

אין צורך לומר שבעל היובל אינו נח מעמלו והוא מכין לנו מחקרים חדשים, ואנו אין לנו אלא לאחל לו מקרב לב שנים רבות של בריאות וכוח עבודה, למען יוסיף כהנה וכחנה על מפעלו הספרותי-ההיסטורי לאורך ימים ושנים. —

המ ע ר כ ת

כתבי ד"ר ישראל קלויזנר

(רשימה ביבליוגרפית — שנות תשכ"ו—תשל"ו)*

והשלמה לשנות תש"ו—תשכ"ג

ס פ ר י ם

הנאון ר' אליהו מזילנא.

הקונגרס היהודי העולמי, ההנהלה הישראלית, בשיתוף עם "תרבות וחינוך". — תל-אביב, תשכ"ט, 32 עמ'. (בסידרה "אישים בעם היהודי", ג')

קורות בית-העלמין הישן בחילנא.

הוצאת ראובן מס, ירושלים, תשל"ב (מהדורה ב' בצילום, מהדורה א' — וילנא תרצ"ה)

רבי חיים-צבי שניאורסון,

ממבשרי מדינת ישראל, מוסד הרב קוק, ירושלים, תשל"ג, 144 עמ'. (מהדורה חדשה מורחבת של הספר שיצא בשנת תש"ג).

תולדות הציונות / ביבליוגרפיה

מרכז זלמן שזר להעמקת התודעה היסטורית היהודית — החברה ההיסטורית הישראלית, ירושלים, תשל"ו, 448 עמ'.

עריכת קבצים וספרים.

כשבילי ההיסטוריה. מבחר מאמרים מתחומי ההיסטוריה והחינוך, מאת ד"ר

מיכאל הנדל. תל-אביב 1967, הוצאת "תרבות וחינוך". — 366 עמ'

דור מעפילים, זכרונות, מכתבים ויומן של הד"ר הלל יפה. ירושלים תשל"א, הספריה הציונית עלייד הנהלת ההסתדרות הציונית. — 460 עמ'.

(מהדורה ב', שונה ממהדורה א' שהוריעה בשנת תרצ"ט).

כתבי דוד ילון

בשבעה כרכים. אגרות.

2 כרכים (ד—ה). ירושלים תשל"ו, הוועד להוצאת כתבי ד. ילון, הוצאת ראובן מס. 380, 423 עמ'.

מ א מ ר י ם

וילנה

נדפס בקבצים "ערים ואמהות בישר-אלי", בעריכת הרב י. ל. הכהן פישמן, כרך א', ירושלים תש"ו, עמ' 141—175

(* ר' רשימה ביבליוגרפית עד שנת תשכ"ה, "העבר" — כרך י"ג, אייר תשכ"ו (עמ' 186—191).

Shalom Alejem, El Slonista.
Ecos de Israel
Mayo-Gunio 1959.
Jerusalem.

שלום עליכם דער ציוניסט.
„די גאלדענע קייט“, חוב' 34
חל-אביב 1959

אגרות אלעזר רוקח אל חברת ביל"ו
„מנורה“, אדר א', אייר תשי"ט.
ירושלים

עבודת אדמה כחזון שיבת ציון
מחניים, חוב' נ"א, ט"ו בשבט תשכ"א
The Centenary of a Zionist Classic
Focus, Vol. 4, No. 1
Jerusalem 1958.

דער ערשטער ציוניסטישער מאניפעסט.
„פאלק און ציון“, טבת תשכ"ב (דע-
צעמבער 1961), ירושלים
על „דרישה ציון“ לר' צבי קאלישר.

The First Train.
Jerusalem Life, No. 2.
Jerusalem 1963.

על הרכבה בין יפו לירושלים

Rabbi Zvi Kalisher's "Derishat
Zion".

נדפס בקובץ "In the Dispersion"
חוב' 5-6, עמ' 281-289.
ירושלים 1966, בהוצאת ההסתדרות הר'
ציונית, מחלקת הארגון, המדור למחקר.

תקופות ותחומים בתולדות הציונות.
ביקורת על הספר „מהחתם סופר ועד
הרצל“, מאת ד"ר צבי והני, ירושלים
תשכ"ו. „האומה“, חוב' 17, תמוז תשכ"ו

לזכרו של הד"ר נ. פ. גלבר.
„הארץ“, בגליון מיום 9 באוקטובר 1966

Dr. N. M. Gelber.
M. B. (Mittellungsblatt)
des Irgun Olej Merkas Euro-
pa, 21.10.1966.
Tel-Aviv.

ר' נתן פרידלאנד מליטא פרשת חיייו ו-
השקפותיו של אחד ממבשרי הציונות.
„האומה“, חוב' 18, תשרי תשכ"ז. —
עמ' 245-227

שלום-עליכם דער חובבי-ציון.

נדפס ברבעון „די גאלדענע קייט“, חוב'
6, חל-אביב 1950, עמ' 198-208

The Bilu Saga. Historic Jubilee.
"Zion", August 1952.
Jerusalem.

La Epopea de los Biluim.
Ecos de Israel.
Jerusalem, Febrero de 1953.

הרוצנט מהידלברג חיבת ציון.

עם הבאת עצמותיו של הרמן-צבי
שפירא. „זמנים“, בגליונות מהימים
22, 26, בדצמבר 1953, ירושלים

Prof. Zvi Hermann Schapira.
Zion, February 1954 p.p. 31-35
Jerusalem.

Hermann Shapira
Ecos de Israel
Enero-Febrero 1954
Jerusalem.

El Baron Rothschild, "Padre del
Ischuw".
Ecos de Israel,
Gulio-Augusto 1954.
Jerusalem.

El "Padre del Ischuw".
Tribuna Israelita
Mexico, D. F. Noviembre
1954.

שיבה לעבודת האדמה ולארץ-ישראל.
החוברת „משמני ארץ“. יאסי חרל"ב.
עם מבוא מאת י. ק.
„סיני“, אייר תשי"ז, עמ' ק"ט-ק"ט.

די נייע ירושלימער קאנקארדנאץ צום
תנ"ך.

פאלק און ציון, חוב' 15-16
מיום 9 באפריל 1957, ירושלים

Basic Writings of Zionism.
Focus, Vol. 2, No. 1.
Jerusalem 1962.

Adam Rosenberg, One of the Ear-
liest American Zionists.
Herzl Year Book, Vol. 1.
Nev York 1958.

תרומתו של הד"ר נ. מ. גלבר לפטרות
ההיסטורית שלנו.

„העבר“, ספר י"ד, ניסן תשכ"ז
האסיפה הלאומית היהודית הראשונה.
שבועים שנה לקונגרס הציוני הראשון.

„האומה“, חוב' 21, תמוז תשכ"ז.

ו י ל נ ה.

נדפס בסדר „יהדות ליטא“, ג', תל-
אביב תשכ"ז, עמ' 257—264.

ביקורת על ספרו של יעקב מ. לנדאו
„היהודים כמצרים במאה התשע-עשרה“.
„האומה“, חוב' 23, טבת תשכ"ח

Dr. Jechiel Tschlenow,
16.2.1968

נדפס בעתון
Juedische Rund-
schau — Maccabi

באותו עתון מיום 9.2.168 גם בצרפתית
(נשלח על ידי מחלקת הארגון של ה-
הסתדרות הציונית העולמית לעתונות
בחוץ לארץ)

מעפילים אל הגולן.

„האומה“, חוב' 25, תמוז תשכ"ח

תכניות להתישבות בגלעד.

„האומה“, חוב' 26, תשרי תשכ"ט

ו י ל נ ה.

„מחניים“, חוב' ק"ד, מרחשוון תשכ"ט

הפרופ' יוסף קלוזנר, במלאת עשר שנים
לפטירתו, תורגם לשפות שונות ונשלח
לעתונות בחוץ-לארץ על-ידי מחלקת
הארגון של ההסתדרות הציונית העול-
מית באוקטובר 1968.

אקאדעמישער פעמינאר פאר יידישע נע-
שיכטע אין ווילנע.

א בינטל זכרונות. „ווילנער פנקס“,
חוב' 2, תל-אביב תשכ"ט

ההתישבות בארץ ישראל השלמה כעיני
החלוצים הראשונים.

„האומה“, חוב' 28, אייר תשכ"ט.

עם ת. נ. ביאליק בזוילנת.

„בצרון“, חוב' סיון תשכ"ט, ניו-יורק.

האמריקאי הראשון בגולן.

נדפס ברבעון של קרן הקיימת לישראל

„עם ואדמתר“, חוב' אב תשכ"ט. ירו-
שלים, עמ' 21—23.

ווילנער געמא.

„ווילנער פנקס“, חוב' 3, אלול תשכ"ט.
תל-אביב

די יידישע ווילנע אין לויף פון דורות.
שם, חוב' 3, 4. תל-אביב, אלול
תשכ"ט—שבט תש"ל.

ד"ר הערצל אין ווילנע.
שם, חוב' 4, שבט תש"ל. תל-אביב,
עמ' 11—14.

מאה שנה ל„מקוה-ישראל“.
נדפס ברבעון הקק"ל „עם ואדמתר“,
חוב' ניסן תש"ל. ירושלים, עמ' 23—25.

כית-הכנסת הגדול בזוילנת.
„טורי-ישורון“, חוב' ט"ז, ירושלים, כסלו
תשל"א

התנועה הציונית בכפר-בית
נדפס בקובץ „יהדות בסאראביה“ (אני-
ציקלוסדיה של גלויות, כרך י"א). עמ'
493—618. ירושלים תשל"א

גבולות ארץ-ישראל המחודשת.
„מחניים“, חוב' קכ"ז, אדר תשל"ב, עמ'
ק"ד—ק"א.

כשמאל הירדן, גאולת ארצות בגולן וכי-
בשן.

„האומה“, חוב' 33, תשרי תשל"ב

ראשית החתישבות היהודית בגולן.
„האומה“, חוב' 34, ניסן תשל"ב

הרצל בירושלים דליפא.
„טורי-ישורון“, חוב' שלהי תשל"ב

המאבק הפנימי בקהילות רוסיה וליפא
ההצעת ר' שמעון בן זולף לתיקונים.

„העבר“, ספר י"ט, אלול תשל"ב, עמ'
54—73.

התנועה הציונית בייקסרינוסלב בימי חי-
בת ציון.

נדפס ב„ספר יקאטרינוסלב—דנייפרו-
פייטרובסק“, תל-אביב, תשל"ג, עמ'
41—45.

יוסף קלוזנר — אחר ממחיי הלשון העבי-
רית.

„האומה“, חוב' 39, כסלו תשל"ד, עמ'

79—89

יוסף זק — חובב ציון ושלוח של הרצל
לאמריקת.
נדפס ב„הציונות“, מאסף לתולדות ה-
תנועה הציונית הישוב היהודי בארץ,
כרך ג'. תל-אביב, תשל"ד, עמ' 7—41

ביקורת על הספר „התנועה הציונית כי-
רופיה מראשיתה ועד ימינו“, מאת הד"ר
יצחק מאור, תשל"ד
„האומה“, חוב' 40, ניסן תשל"ד.

תגובת הישוב היהודי בארץ על קריאתו
של הרצל.
נדפס בקובץ „ואם בגבורות“, אסופת
פרקי עיון ומחקר בעניני תארץ, הלשון
וספרות ישראל, מבנה לראובן מס ול-
רעייתו חנה בהגיעם לגבורות, ירוש-
לים תשל"ד. — עמ' 295—309.

מצבת זכרון לירושלים דלימא.
הקדמה לספר „ירושלים דלימא, מאוייר
ומתועד“ בעריכת ל. ראן בשלושה כר-
כים. ניו-יורק תשל"ד

פעולות ועד העזרה בווינה למען הישוב
בארץ בימי מלחמת העולם הראשונה.
נדפס בקובץ „שלם“, מחקרים בתולדות
ארץ-ישראל וישובה, כרך א'. ירושלים
תשל"ד. עמ' 501—523. הוצאת „יד בן-
צבי“

בתי-עקד ספרים בירושלים דלימא.
פורסם ב„ספר רפאל מאהלר“, תל-
אביב—מרחביה, תשל"ד, עמ' 67—82

„כאמצע החיים בא המוות“, שבעים שנה
לפטירתו של הרצל“. „האומה“, חוב'
41, אלול תשל"ד, עמ' 375—380.

הנאון מזוילנה וישוב ארץ-ישראל.
„האומה“, חוב' 43, אייר תשל"ה, עמ'
288—282

יד ושם לזוילנה — ירושלים דלימא.
ביקורת על הספר „ירושלים דלימא,
מאוייר ומתועד“, ניו-יורק 1974. „האר-
צה“, חוב' 43, אייר תשל"ה

יוצר ה„אספרנטו“ והציונות.
„האומה“, חוב' 44, אלול תשל"ה, עמ'
425—435

הרב יהודה כהנא — אחד ממבשרי
מדינת ישראל.
„האומה“, חוב' 45, סבת תשל"ו, עמ'
91—94.

קרל נטר — הלוח החקלאות בארץ.
„האומה“, חוב' 46, אייר תשל"ו, עמ'
251—263.

רשימה ביקורתית על הספר „ירושלים
דלימא“, ניו-יורק, 1974.
„גלעד“, מאסף לתולדות יהדות פולין,
כרך ג', ת"א תשל"ו, עמ' 383—385.